

БОГОСЛОВЉЕ

ОРГАН ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ
ФАКУЛТЕТА

ГОДИНА XI

СВЕЗАК 2

Др. ДУШАН ГЛУМАЦ, професор:

ЈОСИЈА, ЦАР ЈУДИН, И АСИРЦИ

Као дете од осам година дошао је Јосија на престо царева Јудиних, око 638 год., после покушаја државног удара и убиства његовог оца Амона. Дворска клика, официрска и министарска, наиме, није се слагала нити одобравала рад Амонов, за време двогодишње његове владе, него се „слуге“ његове „побунише на њ и убише цара у двору његову“ (II [IV] царев. 21, 23, следеће, 22, 1.).

Мала државица Јудина била је постала „интересна сфера“ двеју великих сила онога времена — Асирије и Египта. Свака од њих имала је на самоме јерусалимскоме двору своје присталице и симпатизере, који су радили у интересу дотичне силе, покрај чисто националистичке партије¹. Па и убиство цара Амона, безуветно је имало и своју политичку позадину и предигру. (Исп. II. цар. 2 1, 20 след.). Сам народ није се сложио са бунтовницима, него „поби све који се беху побунили на цара Амона“ (II. цар. 21, 24). Покушај државног удара и давања другог правца јудејској политици, значи, није био успео. На престо је дошао законити престолонаследник из династије Давидове, осмогодишњи Јосија, а јудејска државна политика, барем у прво време његове владе остаје иста. Признавала се врховна асирска власт и остало се вазалом Асираца, као што је то било стално још од времена цара Јудиног Ахаза, и асирског освајача Теглатфаласара.

¹ Исавја 20, 1—6.; Оснја 7, 11, 5, 5—13. 12, 2. 14, 4.; с. Kittel, Geschichte des Volkes Israel 6. Aufl. II., 1925, стр. 379 (483). Sellin, Geschichte des israelitisch-jüdischen Volkes. I. 1925, стр. 235.

Ступањем на асирски престо Теглат фаласара (Tiglatpileser асирски: Tukultiarapalesar) III. 745. године¹ почиње нова ера у Асирији. Она се развија до прве велике силе, и својим освајачким походима Теглатфаласар је проширио границе Асирије све до граница Египта².

Када је 738 год. покорио цара Азријау-а Јаудског (Azrijaü Jaudi)³ у северној Сирији, и освојио његов главни град Kullani (= Kalne: Исaiј. 10, 9., Амос 6, 2), а државу му учинио својом провинцијом, изазвало је то тако страшан утисак код осталих владара суседних народа, да су се сви пожурили да га признају за својега врховнога владара, да се прогласе његовим вазалима и да му донесу данак. Међу њима налазио се и Менајим (Menahem), цар израиљски, којега и Теглатфаласар спомиње у својем натпису⁴, а и сама Библија говори о томе. У Библији се, наиме, вели да је Менајим дао Фулу („Pul“) цару асирском који је ударио на земљу, „хиљаду таланата сребра да би му помогао да утврди царство у својој руци, а те новце узео Менајим од Израиљца, од свих богатих људи, од свакога по педесет сикала“ (II. царев. 15, 19.).

Као и на многим другим местима, и овде се показује велика веродостојност и поузданост Библије као првокласног историског извора. Ту је, наиме, верно сачувано и друго име Теглатфаласара, као владара и Вавилоније. Да се даје Вавилонији изглед привидне самосталности, Теглатфаласар је као

¹ Неки га броје као IV. — Lehman-Haupt: Israel, seine Entwicklung im Rahmen der Weltgeschichte 1911, 85; Ed. Meyer, Geschichte des Altertums I. (1884) 449. Sellin Geschichte I. 233. Guthe, Geschichte, 213, али погрешно. Види R. Kittel, Geschichte, II. 352 Gressmann, Altorientalische Texte zum Alten Testament 2 Aufl. 1926, 345.

² Lehman-Haupt o. c. 85, Kittel o. c. 353. H. Guthe Geschichte des Volkes Israel 3 Aufl. 1914, 213. C. P. Tiele Balylonische und assyrische Geschichte 1886; 217—238.

³ Упада у очи велика сличност тога имена са именом Азарије цара Јудиног, због чега су га многи раније и идентификовали с њим. Али ископавањима у Зенџирли-у доказано је да та претпоставка није тачна, јер се открило да је у северној Сирији заиста постојала царевина Ja'di. P. Rost, Die Keilschrifttexte Tiglatpilesers III. 1893, I. 18.; Lidzbarski, Ephemeris für semitt. Epigraphik III. 1915. 219. Kittel. o. c. II. 207. Gressmann Texte 345, E. Schrader, Keilinschriftliche Bibliothek II. 24.

⁴ E. Sellin, Geschichte I. 223, P. Rost. o. c. I. 18. II. Pl. XX, XXI. XXV. XXVI. Lehman-Haupt o. c. 90, Gressmann A. O. T. I. 346 H. Winckler, Geschichte Balyloniens und Assyriens 1882, 221—235.

вавилонски владар узео друго име Фул, односно „Pulu“, како га зову вавилонске листине, а и Библија (исп. и II. цар. 15, 29), или Пѳрос како га спомиње астроном Птоlemeј у своме царском канону. Да је Теглатфаласар идентичан са Фул-ом данас већ нема никакве сумње¹.

Међу осталим вазалима, који су морали признати асирску врховну власт односно плаћати трибут Теглатфаласару беху и Ресин (Rasuppi), цар сирски из Дамаска, и Хирам, цар фенички, из Тира.² Израилски цар Менајим прогласивши се вазалом асирским, мислио је да ће на тај начин добити заштиту и помоћ Асираца против свих својих спољашњих и унутарњих непријатеља, „да утврди царство у својој руци“ (II. Царев. 15,19),³ али управо тај акт беше први ударац самосталности израилској и почетак пропасти. Његовог сина и наследника Факију („Рекалја“), који је настојао да настави политику својега оца, уби 736. год. његов војвода Фекај син Ремалијин („Рекал бен Ремалја“) са 52 завереника, у Самарији, престоници израилској (II. Царев. 15,23-25). Фекај, после тога, заводи сасвим другу политику, против Асираца, јер је, изгледа, био вођа противасирске странке која је више тражила ослонаца у пријатељству са Сиријом (Арамејцима). У најскорије време, већ је био у савезу са Ресином, царем сирским из Дамаска, и у завереничкој коалицији против Асираца (II. Царев. 15,37).⁴

Продирање Теглатфаласара на све стране, морало је свима у Сирији показати да се у најскорије време могу очекивати још горе ствари. Против продирања Асираца могла је, можда, спасти само најтешња сарадња свих држава Сирије. Додуше, и Египат је могао настојати да на неки начин спречи продирање асирско, и уклони нежељено сусество опасног противника, али прилике у Египту, у то време, нису биле

¹ Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums* I. 1884. 449.; Thiele, *Babylonische und assyrische Geschichte* I. 1886, 1886, 217—238. H. Winckler, *Geschichte Bablyoniens und Assyriens* 1892, 221—235, Grätz, *Geschichte der Juden* II. 1875, 112; Guthe, *Geschichte*, 213, Lehman-Haupt, *Israel*, 80 след.

² Greßmanu A.O.T. 346. Guthe, *Geschichte* 214, Kittel, *Geschichte* 351.

³ Guthe, *Geschichte* 212, Sellin, *Geschichte* 233.

⁴ Lehman — Haupt, *Israel*, 89, Kittel, *Geschichte* II. 353—354, 450—451. Ed. Meyer, *die Israeliten und ihre Nachbarstämme* 1906, 450—469.

баш најповољније. У самој његовој унутрашњости почело је распадање, а Етиопци су, опет с поља, све више наваљивали.¹

Али стари непријатељ асирски, халдејско царство „Урарту“, које је настало у пределима Арарата, и које је Теглат-фаласар био победио одмах на почетку своје владе 743 г., још није било уништено, ни сломљено. Оно настоји на сваки начин да се реши Асираца, због чега жели да приволи све државе Сирије на један савез (коалицију) против Асираца, и да се забораве стара непријатељства. Због тога и два жестока противника, царство сирско, са својим царем Расуп-ом (у Библији Ресин) из Дамаска, и царство израиљско, са царем узурпатором Фекајем, склапају савез за одбрану од заједничке опасности. Томе савезу придружују се и оба феничка главна града Тир и Сидон, некоји филистејски градови и арапска царица Samsi. Али велики део Сирије није се придружио томе савезу, нити их се могло силом натерати да ступе у њега. Постранце су стајали, на северној страни, остали Феничани и Хетити, а на југу: Јудејци, Амонци, Моавци, Едомци и део Филистеја.² Нови савезници настојали су да макар и силом привуку и остале у коалицију. То нам доказује приповедање Ц. књиге о царевима, где се вели да: „у то време поче Господ пуштати на Јуду, Ресина цара сирскога и Фекаја сина Ремалијина“ (15, 37), шта више, изгледа да су се Ресин и Фекаја били договорили, да се Јудеја, иза покоренја, једноставно прогласи за провинцију сирску и „син Тавелилов“ т.ј. Ресин,³ да се прогласи за цара јудејскога (исп. Исаиј. 7, 6).

Цар јудејски Јотам у том међувремену умре, а на престо ступи његов син Ахаз (II. цар). 15, 38.

ПОЧЕТАК АСИРСКОГА ВАЗАЛСТВА

Ахаз (734, — 719., Kittel. о.с. 358) је ступио на престо у најтежем моменту. Док су са севера наваљивали на његову др-

¹ Kittel, Geschichte II. 354, 365, Breasted — Ranke: Geschichte Aegyptens II. 1911, 396 сл., H. Winckler Musri, Meluhha, Main I. и II, 1898; A. Alt: Israel und Aegypten 1909, с. 41 — 59. H. Winckler, Altorientalische Forschungen II. (1908) 3.

² C.D. Tiele, Balylonische und assyrische Geschichte I. 1886, 231, 233.; Lehman-Haupt, о.с. 84; Kittel, о. с. II 355.

³ Sellin, о.с. 234.; Guthe, 215 према H. Winckler-y.

жаву здружени Сирци и Израиљци, у тако званом сирско-јефремовском рату, дотле су с друге стране почели и Филистеји да продиру у земљу, и освојише градове Бетшемеш, Ајалон; Соко, Тимнеат, (II. Дневн. 28, 18), а Едомци заузеше Елат (II. цар. 16,6 читај „Edom“ место „’Aram“).¹ Непријатељи су хтели да искористе најзгоднији тренутак, ступање младога цара на престо, да што више отму од јудејске државе, па сигурно, договорно навалише са свих страна. Тим што су заузели Елат, изгледа, да су Едомци били задобијени за против асирску коалицију сирско-јефремовску, а тиме је био уништен и сваки пут јудејској трговини на Црвеном мору.²

Тешкоће су за младога цара Ахаза биле, према томе, огромне. Он није могао нигде видети изласка. Но у његово време, већ живи и ради један од највећих пророка јеврејских — Исаија. Он настоји да осоколи цара да се не боји и да не клоне. Нарочито када су дошли сирско-израиљски савезници да опседају и саму престоницу Јудину — Јерусалим, и „када устрепта срце Ахазово и срце народа његова као дрвеће у шуми од ветра“ (Исаија 7, 2).

„Тада рече Господ Исаији: изиди на сусрет Ахазу, ти и Сеар-јасув син твој... и реци му: чувај се и буди миран, не бој се и срце твоје нека се не плаши од два краја ових главња што се пуше, од распаљена гњева Ресинова — сирскога и сина Ремалијина, што се Сирци и Јефрем и син Ремалијин договорише на твоје зло говорећи, хајдемо на Јудејску да јој досадимо и да је освојимо и да поставимо у њој царем сина Тавеилова — за то овако вели Господ Бог: не ће се то учинити, не ће бити“ (Ис. 7, 3.—7.). Исаија, затим, прориче да ће и Дамаск (Сирија) и Самарија у најскорије време пропасти, а за доказ тога говори цару да тражи ма какав знак од Бога — Јахвеа (Ис. 7, 8—11).

Али у Ахаза су биле већ друге мисли. Он је био решио да тражи помоћи на другој страни, код Асираца, јер му је помоћ Бога Јахвеа изгледала нешто несигурно. Због тога одбија понуду Исаијину, јер тобоже неће да искушава Јахвеа (Ис. 7, 12.). Оно главно што је Исаија тражио од њега и одна-

¹ Guthe o.c. 215, Sellin 234, Kittel o.c. 358. Lehman — Haupt, 91.

² Kittel o.c. 358. Guthe o.c. 215. Thiele, o. c. 217 след. Winckler, Geschichte Balyloniens und Assyriens 1892, 221 след.

рода — веру („ако не верујете, нећете се одржати“ Ис. 7, 9.), није имао ни цар ни народ. „Исаија сигурно није био будала да је мислио, да се непријатељски напад може одбити са скрштеним рукама и очима упртим у небо. Али како су ствари сада стајале, било му је дубоко уверење, да нико други није могао помоћи Јуди сем јединог Бога. Ако он не помогне, Јуда је изгубљен, ма на коју се страну обраћао људима. А да се добије његова помоћ, само је једно средство — бити миран и уздати се у Бога. За садашњу тешкоћу његов је савет, свакако, био најтачнији, и најбољи. Утврђени Јерусалим могао је за неко време издржати опседање. А у томе би и Теглатфаласар сам од себе морао иступити против коалиционаша, ако му је добро његовог царства лежало на срцу. Њихова је ствар, и онако, већ од почетка била изгубљена, када цела Сирија није стајала заједно, и чим је њихов најјачи савезник Урарту био распршен. У томе случају Асирац не би имао никаквог разлога да се са Јудом уопште и бави, и Ахаз би спасао за сада барем нешто од самосталности, коју су му преци предали“.¹⁾

Исаијине су мисли биле тачне, али Ахазу и његовим саветницима, нарочито асирској странци,²⁾ нису изгледале сигурне. У великој опасности која им је претила, шта је било логичније него да потраже помоћи у онога, против кога су устали Сирци и Израиљци. При томе се могло указивати и на пример Менајима (Менахем) израиљског, коме је Теглатфаласар пре неколико година био постао спасиоцем из велике нужде. Због тога и Ахаз брже пошаље посланике Теглатфаласару цару асирском и поручи му: „слуга сам твој, ходи и избави ме из руку цара сирскога и из руку цара Израиљева, који се подигоше на ме“. (II. Цар. 16, 7). Но није била довољна сама изјава Ахазова да је он „слуга његов“ тј. да се проглашује његовим вазалом и да га моли за помоћ, него за доказ тога Ахаз шаље одмах и трибут. „И узе Ахаз злато и сребро што се нађе у дому Господњем и у ризницама дома царскога и посла на дар цару Асирском“ (II. Цар. 16, 8).

Кад је Исаија видео да је Ахаз, ипак, решио да драговољно жртвује своју самосталност и да његово настојање

¹ Kittel о. с. 359—360 [457—458].

² Kittel о. с. 358.

ништа не помаже, него, да је тим поступком Ахазовим запечаћена и Јудина судбина, јер ће постати поприштем асирско-египатских борби (Ис. 7, 17—18.) да докаже да „вера“ није само празна реч, — наједарад, и против жеље Ахазове, обећаје и прориче да ће се тај знак ипак дати и испунити. Девојка ће затруднети¹) и родиће сина који ће се звати „с нама је Бог“ (Емануил), и то ће дете спасти народ из невоље, и засноваће Божје царство мира и праведности (Ис. 7, 13—15 .9, 3. 6—7 11, 1—11), док ово Ахазово царство мора пропасти.

Где су Ахазови посланици нашли Теглатфаласара незнамо. Али чим су стигли, овај се пожури у Сирију и Палестину, јер по самим аналима Теглатфаласара, 734 год. он је већ у Сирији да казни заверенике². Разуме се да су савезници, Ресин и Фекај, морали одмах напустити опсаду Јерусалима и кренути у сусрет противнику да бране своје властите земље, јер је Теглатфаласар био већ освојио од израиљског царства и заузео исте оне градове, које су некада већ и Сирци (Benhadad) били освојили за време Васа (Vasasa) (I. Цар. 15, 16—22), па се вратили израиљској држави тек за Јероваама II. наиме: Ијон, Авелветмаху (Abelbet-Mâaka) Јанох (Januah) Кедес (Kades), Асор (Asor) а уз то и Галилеју, сву земљу Нефталимову, и Галад с источне стране Јорданове, а становнике пресели у Асирију. (II. Цар. 15, 29). Та места спомиње и пророк Исаија (8, 23), а и сам их Теглатфаласар набраја у својим аналима, само при томе спомиње и провинцију Du'gu, предео око долине Саронске до Кармила.³

Иза освојења тих предела израиљског царства, које је сада било ограничено само на горје Јефремово (Kittel, 363, Anm. 2.), у самој Самарији долази до преврата и револуције. Асирска странка, наиме, побуни се против Фекаја ухвате га и убију, а његовог убицу Осију (Hosea) сина Илиног извичу за цара. Како је Осија одмах изјавио да се покорава Асир-

¹ Јеврејски: „hinne ha'almâ harâ ve joledet ben uqara't šemô 'immanu 'el.“ Око значења речи ha'almâ = девојка водила се жестока борба, али сигурно означава „девојку“ а не младу жену.

² Schfader, Keilinschriftliche Bibliothek, II, 1890, 213. Gressmann A. O. T. 347.

³ Schrader, Keilinschriftliche Bibliothek 1889—1909 II. 30 сл. Kittel, Geschichte II. 363; Gressman, Altorientalische Texte zum Alten Testament, 2 Aufl. Leipzig 1926, 347; Winckler, Keilinschriftliches Textbuch zum A. T. 1903, 33.

цима, Теглатфаласар га потврђује, и на тај начин Самарија је била спашена за неко време (II. Цар. 15, 30).

Теглатфаласар, после тога, окрене се одмах против Ресина који се склонио у Дамаск, 733 год.¹ И ако нам Библија кратким речима вели, да „цар асирски дође на Дамаск и узе га, и пресели народ оданде у Кир, а Ресина погуби“, (II. Цар. 16, 9.), то освајање Дамаска није ишло тако брзо. — Ресин се очајно бранио и Теглатфаласар успе тек иза двогодишњег опседања да заузме Дамаск 732 год. (Kittel о. с. 363).

У освојеном Дамаску примио је Теглатфаласар покорене царева и њихове трибуте из јужне Сирије и Палестине т.ј. Амона, Моава, Аскалона, Газе, Едома а није изостао ни Ахаз цар Јудин (II. Цар. 10, 10). Сам Теглатфаласар приповеда о томе у својим аналима и ту је најбоља потврда веродостојности библиских вести.¹

¹ „Да спасе свој живот [Ресин] сам побеже тајно као миш у врата свога града. Његове одличнике живе набих на колац и показах.. његовој земљи. Војнике [мога] окола доведох [пред] његов град и затворих га као тицу у кавезу. Његове вртове, воћњаке без броја, разруших, не оставих ни једно дебло...

Хадару, завичај Rasunn-а [цара] земље Дамаска, где је био рођен, опседох и освојих га. 800 људи са њиховим имањем... говедима и ситном стоком одведох. 750 заробљеника у Куруси... заробљеника из Ирме, 550 заробљеника из Метуне одведох. 591 место из 16 округа Дамаска разорих као киша потопа. Samsi, царица Арабије која је прекршила заклетву Шамашу, у граду Еза[си] у Арабији, у земљи Са, побоја се у своје околу, испред мога снажнога оружја и дева... доведе преда ме. Надзорника поставих над њом... [Трибут моме господству]: злато, сребро, деве, [кобиле дева] разне [мирисе] (донесоше преда ме један као други) као свој трибут и целиваше моје ноге [...] двор (моме царству достојан), [ос]новах. Идиби'илу-а поставих за надзорника Мусри-а¹. Пошто сам у својим ранијим војнама све градове Bit-Humgi-а² прикључно својој земљи... одвео и Sametina³ саму оставио, оборише Ракаћа⁴, свога цара. Као бура 655 заробљеника...

¹ Део Арабије

² „Дом Омријев“ — цар израњски, Израњљ

³ Самарију, главни град изр. царства.

⁴ Фекај.

округа Bit-Humti-a (Израиља). . заробљеника града [. . .]. .бара 625 заробљеника града Ку [?]х заробљеника из Hinatuna. . . људе са њиховим имањем [одведох]. . .

Град Hatarileka до горја Sana, градове Byblos, Simirra, Arqa, Zimata, градове Usnu, Siannu, Ri'rabâ, Ri'sisû, градове горњег мора покориш. Шест својих дворјаника поставих [као намеснике] над њима. Град Rašripa на обали горњег [доњег?] мора. . . градове Gal'a. . . и Abilakka у подручју Bit-Humti, далеки [Nar-ta?-]il сасвим присаједињених подручју Асирије. Своје дворјанике поставих над њима за намеснике. Hanûni из Газе, који је побегао пред мојим оружјем и умакао у Musri. (Египат) освојих [његов град] Газу, његов иметак и добра, његове богове [однесох]. . . и свој царски лик [поставих] у његовој палати. . . . [Асура Шамаша, Иштар. . . ?] урачунах међу богове њихове земље. [Данак и трибут] наметнух им [.] оборих га и као тица побеже [.] у његово место натраг га доведох. Сребро, проткане хаљине, платна, велика дрвета [. . .] добих. Bit-Humtia (Израиљ) све његове људе [са имањем им] одведох у Асирију. Пошто су Raqaha, свога цара, свргли, поставих Ausi' (Осију) [да влада] над њима. 10 талената злата, x талената сребра добих [као трибут] од њих.

[Трибут] од Kuštašpi из Kummuh-a, Urikki из Quë, Sipittibi'il (из Byblos-Enie]l из Hamat-a, Panammu из Sama'al-a. . . . Salamanu из Moab-a [Miltinti из Askalun-a, Jauhazi mat Ja-u-da-a-a¹ Qaušmalaka из Едом-a. . . . Hanuni из Gaze: злато, сребро, олово, жељезо, магнезит, проткане хаљине, платна, одећу њихових земаља, црвени пурпур. разне драгоцености, производе мора и копна, особености њихових земаља, царско благо, коње, мазге, ја добих. . .²

Цар Јудин, Ахаз, за један моменат, био је спасен. Његови противници Ресин и Фекај уништени. Али то спасење

¹ Ахаз цар Јудин. Из асирскога облика имена (Jauhazi) види се да је Ахаз скраћено од Јоахаз. *Nikel, Das Alte Testament im Lichte der altorientalischen Forschungen, III. Bibl. Zeitfragen III. H. 34. Münster in Westf. 1910.*

² *H. Gressmann, Altorientalische Texte zum Alten Testament in Verbindung mit E. Ebeling, H. Ranke, N. Rhodokanakis, herausgegeben von. — Zweite, völlig neugestellte und stark vermehrte Auflage, Berlin und Leipzig 1926.; Schrader, Keilinschriftliche Bibliothek II. 33, Winckler, Keilinschriftliches Textbuch zum Alten Testament, 1903, 31. A. Jirku, Altorientalischer Kommentar zum Alten Testament, Leipzig 1923, 174.*

било је врло скупо плаћено. Његова држава изгубила је самосталност и постала асирском провинцијом. Додуше, са владарем из своје народне династије, али ипак под врховном влашћу асирскога цара, којем се од сада морао редовно плаћати годишњи данак.

Одмах иза освојења Дамаска дошао је Ахаз на подворење своје новоме врховном господару у Дамаск (II. цар. 16. 10). Јасно је да је при томе настојао да покаже у свему своју највећу покорничку оданост и верност. — Асирци су, обично, у заузетим местима одмах заводили култ својих богова, јер су ратови сматрани светима т. ј. за ствар самих богова, за које се веровало да су на челу војске, тако да је и победа, у првом реду, сматрана њиховом. Због тога се одмах постављали кипови њихови у храмове тога места и заводио се њихов култ¹. Безуветно је Теглатфаласар учинио

¹ Исп. на пр. речи Теглатфаласара I. (Tiglatpileser): „на заповед Ануа и Адада, великих богова, мојих господара, кренух према брегу Ливану (Labnâni) O. Schröder, Keilschrifttexte aus Assur historischen Inhalts, 2 Heft (1922) 42. Салманасар III. о своје првове походу против Дамаска (854) између осталог вели: „Са узвишеном снагом, коју ми даде Асур мој господ, са силним оружјем које ми је поконио Нергал који предавном иде, борих се с њима... своје богове унесох у њихове палате, свечаност приредих у њиховим палатама“ (Gressmann, Altorientalische Texte, 340; F. Preiser, Keilschriftliche Bibliothek I. 150). „На заповед својера бога Асура, великога господа, борих се с њима, и победих их.“ (H. Gressmann о. с. 341, H. Winckler, Keilschrifttexte zum Gebrauch bei Vorlesungen (Berl. 1890). 7).

Саргон приповеда (у своје походу против филистејских градова) да је и владар земље Мелухе, чуо о моћи Асура, Набу-а и Мардука, . . . и да су и Филистејци, Јудејци и Едомци дужни били да прикосе дарове (трибут) богу Асуру, његовом господу (Gressmann A.O.T. 351., Preisen, K. Bibl. II. 64.

Асархадон вели да су му Асур и Нинлил, Син и Шамаш, чији је љубимац, Набу и Мардук, чија је зеница, и Иштар, чији је миљеник, покорили владаре четири стране света, да су га послали против земље која је сагрешила Асуру, да га је Асур, отац богова, опуномоћио да прошири крајеве Асирије, да их учврсти и настани. Син, господар круне, снаге, мужевности, досуди му пуноћу прсију, Шамаш, светло богова, учинио је да на расте слава његовог силног имена до највеће висине, Мардук, цар богова, пусти страх пред његовим царством, као силан оркан, да покори земље света. Нергал најхрабрији међу боговима, даде му на дар ужас, страх и сјај, Иштар, богиња борбе и покоља, покони му јаки лук и . . . копље. (Gressmann A.O.T. I-II. 358.; Br. Meissner, Altorientalische Texte und Untersuchungen I, 2. Leiden 1916, с. 90.; чланак Fr. Schmidke: Asarhaddons Statthalterschaft in Balylonien und seine Thronbesteigung in Assyrien 681 v. Chr.

исто тако и у Дамаску, и одмах принео жртве захвалне Асуру и Шамашу, и осталим асирским боговима, свакако на жртвеницима каки су им били подизани и у Асирији.

„Па када цар Ахаз отиде на сусрет Теглатфаласару цару асирском у Дамаск, виде цар Ахаз жртвеник који беше у Дамаску, па посла цар Ахаз копију жртвеника и модел свих направа његових. И сагради (направи) Урија свештеник жртвеник са свим онако како посла цар Ахаз из Дамаска, тако начини Урија свештеник док се не врати цар Ахаз из Дамаска, па кад се цар врати из Дамаска и виде жртвеник, приступи к њему и даде принети жртве на њему. И даде спалити своју жртву спаљеницу и бескрвну жртву („minha“), и изли жртву своју изливну и попрска жртвеник крвљу жртава својих мирних (захвалних). А жртвеник од мједи што је стајао пред Јахвеом (био посвећен Јахвеу), затим, даде потиснути испред храма [да не смета] између [новог] жртвеника и између храма и метну га постранце [новога] жртвеника, према северу. И заповеди цар Ахаз свештенику Урији овако: на [новом] великом жртвенику имаш да спаљујеш (принносиш) јутарњу свеспаљну жртву и вечерњу бескрвну жртву („minhat ha'even“), и свеспаљну жртву цареву и његову бескрвну жртву, и свеспаљне жртве целога народа у земљи и њихове бескрвне жртве и њихове изливне жртве и сву крв жртве свеспаљенице и сву крв крвних жртава имаш да прскаш на њега; а за жртвеник мједени нек остане да размислим. И учини Урија свештеник све онако како му заповеди цар Ахаз.

И поскида цар Ахаз [златне] оплате на колицима са котловима, и уклони с њих котлове (умиваонице)¹, и мједено море² скиде са волова од мједи, који бејашу под њим, и метну га на камени под. И суботњу дворану, коју беху начинили у дому, и улазак царски, са вањске стране, даде

Теглатфаласар (Tiglathpileser) III. вели да је Хануна из Газе, пред њим побегао, а он да је задобио његово имање и добро, „његове богове одвукох... и мој царски кип поставих у његовој палати... [своје богове?]. урачунах међу богове њихове земље. (Gressmann. о. с. 348; E. Schrader, Keilinschriftliche Bibliothek II. 30. Winckler, Textbuch, 35.

¹ у којима се прало месо жртава I. Цар. 7, 27 сл.

² што га је начинио Соломон за прање руку и ногу свештеника, а које је стајало на: 12 волова од мједи (I. Цар. 7, 23. сл.).

уклонити од дома Јахвеова, због цара асирскога“ (II. Цар. 16, 10—18).

Речима, које не могу бити јасније, описује нам њига о царевима промене које су на врат на нас извршене у царском храму јерусалимском, још пре повратка царевог из Дамаска. Једном хитном царском наредбом, уклања се главни богослужбени жртвеник посвећен јеврејском националном Богу Јахвеу, на њему престаје свако богослужење, а поставља се нови жртвеник, по моделу из Дамаска, и на њему се почиње вршити све богослужење. Тај жртвеник је био безуветно асирски, а никако сирски, како хоће Stade,¹ јер би било апсурдно и помислити да је цар Ахаз поставио у јерусалимском храму копију жртвеника сирскога бунтовника, у време када је овај већ побеђен, и када и њему самом прети опасност од асирских победника, због чега и долази у Дамаск на поклоњење Асирцима, да им искаже своју вазалску верност. Журба којом је начињен нови жртвеник, још пре повратка царевог из Дамаска, као и поступак са жртвеником Јахвеовим, најбоље показује да је управо тиме настојао Ахаз да покаже своју поданичку — вазалску верност Асирцима. Јер по своме повратку сигурно се није ограничио само на жртвеник, него је, безуветно, увео богослужење асирским астралним божанствима (Асуру, сунцу = Шамашу, и свој војсци небеској — звездама), па чак код храма увео и коње посвећене Шамашу, богу сунца (исп. II. Цар. 23, 11.; Kittel, о. с. 364).

То уношење асирских богова, са богослужењем им, у храм јерусалимски, главни национални јеврејски храм, био је највиднији и главни знак вазалства Асирцима и несамосталности јудејске. „Подручје Асура, господара богова, проширено „је“.² Са службом небеским заштитницима државе, служило се и самој асирској држави.

¹ Geschichte des Volkes Israel 1887 стр. 598.

² Саргон се на пр. хвали о својим успесима: „Јамани из Асдода преплаши се пред мојим оружјем, остави на цедалу своју жѐну, своје синове и кћери и побеже у суседство у предео Муѐри . . . као лопов тамо се склони, Над целом његовом прѐстраном земљом и његовим многобројним људима поставих своје коморнике као гуверниере и проширих подручје Асура, господара богова“ (т.зв. анали XIV дворане, Gressmann о. с. 352.).

Ахаз је све те промене у храму своје престонице учинио „*mirpene telekh, aššur*“ — „због цара асирскога“, како се отворено вели и у самом јеврејском извору (II. цар. 16, 18). Не „из страха“, како је, погрешно преведено у Даничићевом преводу, него напротив из ревности. Хтео је да на тај начин покаже своју вазалку верност, и задобије симпатије оних које је дозвоао да му помогну и спасу га из велике опасности у коју га је бацила сирско-израиљска коалиција Ресина и Фекаја. Ахаз је у томе моменту морао осећати захвалност према Теглатфалсару, а ни најмање није био свестан шта значи имати у своме најближем граничном сусеству — великога источнога освајача и кака опасност, од тога момента, прети и самој његовој држави. Он је, напротив, држао да су му Асирици учинили неописиву услугу, па је због тога настојао да им у сваком моменту искаже своју благодарност, и сачува верност према њима. Због тога је остао потпуно миран и онда када је његов сусед Осија, цар израиљски, устао против Асираца, заједно са осталим суседима, на чијем је челу био „Јаубиди“ из Хамата, и прешао Египћанима (II. Цар. 17, 3. 4. 7 Осија 7, 5. 11, 5. 12, 14, 4), уверен да ће бунтовника задесити казна. Тако је и било. Главни град израиљског царства Самарија је после 3 године (722 год.), разорен, а израиљско царство уништено (II Цар. 18, 9 след.)¹

¹ О свему томе опширно приповеда и асирски освајач Саргон II, који је наследио свога оца Салманасара IV. (*Šulmanu-ašaridu IV.*) а који је почео опседати Самарију, у својим анализама: „У [почетку своје владе и у мојој првој години владања]... освојих Самарију (*Samerina*). . . мој триумф [27.290 људи, који су у њој становали], одведох 50 кола (ратних) за моју краљевску борбену силу, међу њима узех. . . . успоставих и начиних боље него пре. Људе, плен мојих руку, наставих тамо. Над њима поставих своје коморнике као гувернере“. (H. Winckler, *Die Keilschrifttexte Sargons* (Leipzig 1889) I. 4. II. 6.; Gressman о. с. 348.

У мојој другој години владања, Илубиди (Јаубиди) из Хамата. . . . скупи силну војску у Каркару и прекрши заклетву великих богова. Арпад Симиру, Дамаск и Самарију заведе на отпадништво [од мене]. . . . Сибу, свога врховнога заповедника („*turtannu**“) призва у свој савез, и да дође до сраза и покоља, подиже се против мене. У име Асура, мојега господара, донесох им пораз. Сибу побеже као срна чији су младунци уграбљени сам и утече одатле (Winckler, о. с. I-6.

Од почетка своје владе до моје 15 године владања победих Хумбанигаша из Елама, у пределу Дер, Самарију опседох и освојих. 27.290 људи, што у њој становаху одведох. 50 кола заробих међу њима.

У Самарији су насељени други народи (II. Цар. 17, ²⁴ след.).¹

Том својом политиком, одржања вазалске верности Асирцима, сачувао је Ахаз престо, и владање у миру, све до своје смрти, када је предао престо своме сину Језекији („Hiskia“) око 720 или 719 год. (Kittel, о. с. 372)².

Али што није видео Ахаз, занесен моментаном својом повољном ситуацијом, видели су они који су знали да реално гледају на догађаје, нарочито пророци. Већ пророк Исаија почиње да наговештава да се зло неће зауставити само код Јефрема, т.ј. на израиљском царству, него да ће се сручити и на Јуду, и прегазити га (Ис. 5, 25—29. 7, 17 след. 8, 7—8. 10, 11, 20.)³, а пророк Михеј удара већ у тужбалицу за Јерусалимом „јер већ дође зло од Јахвеа до Јуде, удара на вратима мојега народа и главнога града Јерусалима“ (Мих. 1, 8—9. 12.).

„Јаубиди (Илубиди) из земље Хамат, никоговић који није имао права да влада... опаки Хетит, тежио је за краљевском влашћу над земљом Хамат. Арпад, Симиру, Дамаск и Самарију заведе на отпадништво од мене, сједини их [учини их јединственима] и оружаше се за борбу. Многобројне трупе Асурове подигох. У Каркару, његовом милом граду, опседох га са његовим ратницима и освојих га, Карвар спалих. Њему самоме одерах кожу. У оним градовима побих отпаднике и успоставих опет ред“ Winckler о. с. I. 96. Prunkinschrift Sargons von Khoisabad 3-23.-36. Gressmann о. с. 349 Jirku о. с. 175.

¹ [Ја сам Саргон] који истребих далеки Израил [Bit-Humria]... племена Тамуду, [Иба] диди, Марсману, Хајапа, далеке Арба, који станују у пустињи, које није познавао никоји научар или познавалац писма... покорих снагом Асура, мојега господара; њихов остатак одвукох и населих у Самерији (Самарији). (Winckler, о. с. II. 42 (Zylinderschrift Sargons), Gressmann 347, Jirku о. с. 175.

² „Година ступања Језекијиног на престо не може се тачно одредити због тога што се држи да је нетачна белешка II. Цар. 18, ¹⁻¹⁰ по којој је Самарија пала у његовој шестој години. У то време владао је још у Јерусалиму Ахаз, јер по II. Цар. 16,2, он је био шеснаест година цар, дакле најраније је могао умрети 718|17 год. Ако је то година ступања Језекијиног на престо, томе се опет противи белешка 18,13 исп. Ис. 36,1 по којој је напад Санхерибов пао у 14 години онога. Пошто је утврђено да је то било 704. из тога би излазило да је година ступања на престо Језекије тек 715|14. То је у новије време примио Thilo (Wann bestieg Hiskia den Thron 1918)*. Sellin, Geschichte. I. 268; Šanda, Die Bücher der Könige, 1912, стр. 239 узима 721.

³ A. Brunno, Der Ansturm des Gewaltigen gegen Jerusalem in Gibeon 1923, 142—150; W. Stärk, Das assyrische Weltreich im Urteil der Propheten 1908; F. Wilke, Jesaja und Assur 1905, Sellin, Geschichte, 267.

БУНА ЈЕЗЕКИЈИНА

Наследник Ахазов Језекија изгледа да је тежио за потпуном самосталношћу, онда када је већ све било изгубљено, и када је асирска власт била протегнута над целим предњим Истоком. Разуме се да га је у томе потстицала дворска клика која је била непријатељски расположена према Асирцима, дакле националистичка странка или странка „патриота“ како их зове Кител (Geschichte, II 378), уз помоћ странке која је нагињала Египту (Kittel, Geschichte II. 383.). О томе нам врло лепо сведочи пророк Исаија који, сада, одлучно устаје против свих оних који помишљају на неку акцију против Асираца. Исаија, као и сви остали пророци, врло пажљиво прати све политичке догађаје око себе, шта више он врло често енергично интервенише у многим и многим случајевима. Да покаже шта ће бити са Мисиром који, иза кулиса, води главну акцију против Асираца, иде Исаија по улицама јерусалимским босоног, без обуће, и без горње одеће, што је важило као голотиња, и отворено виче да ће за три године бити тако Мисиру и Етиопској, јер ће их одвести цар асирски у ропство, а рећи ће тада Израилџици: „гле то је узданица наша, ка којој притецасмо за помоћ да се сачувамо од цара асирскога: како ћемо се избавити“. (Ис. 20, 2.—6). Он отворено прети онима „који слазе у Мисир... да се укрепе силом фараоновом и да се заклоне под сенком мисирском“, јер ће им „сила фараонова бити на срамоту и заклон под сенком мисирском на поругу... јер ће Мисирци узалуд и напразно помагати“ (Ис. 30, 2. 3. 7.). Довикује онима „који силазе у Мисир за помоћ, који се ослањају на коње и уздају се у кола што их је много и у коњанике што их је велико мноштво“ — да су „Мисирци људи, а не Бог, и коњи су њихови тело а не дух, и за то ће Господ махнути руком својом па ће пасти помагач, пашће и онај коме помаже, и сви ће заједно погинути“ (Ис. 31, 1. 3.).

Сличне речи говори врховни војни заповедник асирски, Равсак, опкољеним Јеврејима у Јерусалиму, питајући их, у што се уздају: „Гле уздаш се у штап од трске сломљене, у Мисир, на који ако се ко наслони, ући ће му у руку и пробошће је, таки је фараон, цар мисирски, свима који се уздају у њ... али се ти уздаш у Мисир за кола и коњанике“ (Ис. 36, 4.—6. 9. II. Цар. 18, 19. 21. 24.).

Исаија види да Језекија има друге намере и да се спрема. Јер и покрај свеопште кризе цар је успео да напуни своје ризнице (II. Цар. 20, 13. II. Дневн. 32, 27 – 29), а затим се почео наоружавати. Напунио је све арсенале оружјем (Исаија 22, 8. II. Дневн. 32, 5.), а после тога је настојао да се спреми и на стратегијском пољу, утврђујући зидине јерусалимске (II. Дневн. 32, 5.). При томе је успео да реши животну питање Јерусалима, за време опсаде, опскрбљивање водом. Прокопао је т.зв. силоамски тунел којим је провео воду из извора Гихона, данас Маријиног, у долини Кедрона, у тврђаву, начинивши пре тога велико језеро (Ис. 21, 9. 11. II. Цар. 20, 20. II. Дневн. 32, 30. II. Дневн. 32, 30).¹ Све су те припреме јасно показивале, да Језекија нешто смера с чиме се Исаија није слагао. Нарочито још када је ступио у везу и преговоре не само с другим суседним народима него чак и са Вавилоњанима. Изасланици вавилонскога владара Меродах — Валадана „с књигама (писмима) и даром“ долазе Језекији тобоже да се информирају за његово здравље, јер је био болестан (Ис. 39, 1. II. Цар. 20, 12, 13. II. Дневн. 32, 31). Разуме се да је ту било најмање говора о царевом здрављу, али сигурно о евентуалној коалицији или заједничкој акцији против Асираца². Обновљена Вавилонија

¹ О копању тунела и спровођењу воде у град сведочи нам још и данас сачувани (у Цариграду) т.зв. „силоамски натпис“ писан старосемитском азбуком а јеврејским језиком, откривен 1889 а који гласи (Gressmann, Texte, 445. Li ku o. s. 183. Lidzbarski, Epigraphik I. 439.): „[завршено је] бушење. А ово је историја бушења: када су још [радници] пијук [дизали] један према другом (радило се, значи, са оба краја), и када је [требало] још три лакта пробушити [чуло се] како један другом довикују, јер је [настао отвор] у стени на десно... И на дан пробушења, ударали су тунелски радници један другогме насупрот, пијук против пијука; тада воде потекоше из извора у језеро од 1200 лаката, а 100 лаката беше висина стене изнад глава тунелских радника“.

² „Далеко од тога да у овој тачки буде „нехисторичан“, као што се још у најновије време тврдило, показује библиски извештај управо у томе правцу изврсно познавање обичаја старе ориенталне дипломатије, као што то опет доказују и листови из Ел Амарне: „да си ти болестан, чуо је брат твој, па зар да не пошаље својега гласника“ одговара посланик египатског фараона Аменофиса IV., на пребацивања вавилонскога каситског цара Бурбуриаша II. И сада, као што се јасно види, радило се заправо о сасвим другима, много важнијим стварима, него о моментаном здравственом стању јудејског цара“⁴. Lehman-Haupt, Israel, 107.

почиње се дизати под „царем приморја“ („šar tamtim“) који се тамо дао извикати за цара (Guthe о. с. 227, Kittel. о. с. 280, Winckler, Untersuch. 138 след.). Језекија је посланике примио веома љубазно („обрадова се томе“ Ис. 38, 2), с њима преговарао, а као резултат тога: „саслушав посланике, показа им све ризнице своје, сребро и злато и мирисе, и најбоље уље и кућу где му беше оружје (арсенал), што се год налажаше у ризницама његовим, не оста ништа да им не покажа Језекија у кући својој и у свој власти својој“ (Ис. 39, 2. II. Цар. 20, 13).

Из наведеног места јасно се види да Меродах-Валадан сада води главну акцију у неким преговорима, безуветно против Асираца, којима је он отео Вавилонију. Он се настоји учврстити и тражи, сигурно, савезнике, у првом реду међу немирним асирским вазалима — Сирије — Палестине, да се цело асирско царство са запада, као и са источне стране, окружи завереничком мрежом.¹ Јер Mardukabaliddin — Меродах Валадан „šar tamtim“ — „цар с мора“ 721. год. се био прогласио за цара у Вавилонији при Саргоновом ступању на престо, уз помоћ цара Хусибанигаша еламског, и задао је Саргону веома много посла². Сам Египат је стално настојао да ослаби асирску власт, јер је етиопски узурпатор Сабако настојао на тај начин да учврсти и свој престо, као и касније Тирхака.³

Пошто је Египат, с југа, Вавилон са источне стране, обећавао помоћ, и потстицао против Асираца, јасно је да ни северо-палестинске државе нису могле бити мирне. Нарочито, изгледа, да је Сидон (снажни фенички град) водио ту акцију у северној Палестини, а Аскалон и Екрон, на југу.⁴

¹ Guthe, Geschichte 227. Thiele, Balylonisch-assyrische Geschichte I 1886. 238—282, Winckler, Geschichte Babylonien, 1892, 236 след.; Winckler, Altest. Untersuchungen 1892, 135—156 A. Alt Israel und Aegypten 1903, 64 след. Lehman-Haupt, Israel, 106 след. Kittel, Geschichte, 380, 383. Staerk, Das assyrische Weltreich im Urteil der Propheten 1908.

² Winckler, Untersuchungen zur altorient. Geschichte, 47 след.: Исти Altestamentliche Untersuchungen 138 сл. Kittel, Geschichte 380—381. Šanda, Die Bücher der Könige 1912 стр. 305.

³ Breasted—Ranke. Geschichte Aegyptens 405, A. Alt. о, с. 80. Kittel о. с. 380.

⁴ Kittel, Geschichte 381.

Језекија при тој акцији није могао остати равнодушан. Цело његово спремање и оружање то јасно показује, а још више посланство Меродах-Валадана, којим га је хтео увући у своју лигу против Асираца,¹ као заклето непријатељ њихов.² Језекија је ступио на страну побуњеника. О томе говори и св. Писмо кратком белешком: „и одметну се од цара асирскога, те му не би слуга“ (II. Цар. 18, 7.). То одметање морало је, свакако, доћи у време када су могле настати трзанице у самој асирској великој држави т.ј. у време промене на престолу, јер се држало да је нови владар слаб и неупућен, па је сваки вазал на периферији државе мислио да је то најзгоднији моменат за ослобођење. Тако поступа и М. Валадан (Šanda. o. c. 305.), а он и са Језекијом преговара у то време, т.ј. 721. када ступа на асирски престо Саргон.³

Језекију је, безуветно, при томе повукла дворска партија претераних националиста (Kittel 381.), која је под сваку цену хтела да изазове сукоб са Асирцима, док је мањина са пророком Исанијом била одлучно против тога.

(Свршиће се)
